

**SAMORZĄD TERYTORIALNY W PROCESIE DECENTRALIZACJI
NA UKRAINIE. REFLEKSJE Z BADAŃ TERENOWYCH
W HANNOPOLSKIEJ ZJEDNOCZONEJ WSPÓLNOTY
TERYTORYALNEJ**

Aleksandra SYNOWIEC^{1*}, Katarzyna KATANA²

¹ Politechnika Śląska, Wydział Organizacji i Zarządzania; aleksandra.synowiec@polsl.pl, tel. 32/2777 323,
ORCID 0000-0001-8251-2322

² Politechnika Śląska, Wydział Organizacji i Zarządzania; katarzyna.katana@polsl.pl,
ORCID 0000-0003-3420-1196

* Korespondencja

Streszczenie: W niniejszym artykule omówiono część danych pozyskanych w ramach badań terenowych realizowanych wiosną i latem 2018 roku w obwodzie chmielnickim na Ukrainie. Autorki prezentują dane empiryczne na temat funkcjonowania i aktywności samorządu lokalnego w warunkach decentralizacji, na przykładzie gminy Hannopol. Celem artykułu jest przybliżenie społecznego wymiaru reformy samorządowej w odniesieniu do konkretnego, badanego przypadku. Studium ma charakter empiryczny.

Słowa kluczowe: decentralizacja, Ukraina, samorząd terytorialny, zmiana społeczna.

**LOCAL SELF-GOVERNMENT IN THE PROCESS
OF DECENTRALIZATION IN UKRAINE. REFLECTIONS
FROM THE FIELD RESEARCH IN HANNOPIL'S UNITED
TERRITORIAL COMMUNITY**

Abstract: This article discusses some of the data obtained during fieldwork carried out in the spring and summer of 2018 in the Khmelnytsky region of Ukraine. The authors present empirical data on the functioning and activity of local self-government in the conditions of decentralization, on the example of the Hannopol municipality. The aim of the article is to show the social dimension of local government reform with reference to a specific case being examined due to empirical data.

Keywords: decentralization, Ukraine, local self-government, social change.

1. Hannopolska zjednoczona wspólnota terytorialna jako teren badań nad *trwaniem i zmianą*

Badania terenowe w Hannopolu realizowano w ramach projektu „Trwanie i zmiana w przestrzeni społeczno-kulturowej współczesnej ukraińskiej wsi w perspektywie antropologii postsocjalizmu”, finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki¹. Badania miały charakter wielostanowiskowy i obejmowały wyjazdy badawcze do trzech gmin wiejskich lub wiejsko-miejskich na terenie Ukrainy w celu przeanalizowania i opisanie społecznych oraz kulturowych skutków transformacji ustrojowej zachodzących na wsi w oparciu o praktyczne zastosowanie koncepcji postsocjalizmu (zob. m.in. Buchowski 1996, 1997, 2001, 2017) i identyfikację współzależności pomiędzy „trwaniem” a „zmianą” w odniesieniu do wybranych wspólnot lokalnych. Buchowski definiuje postsocjalizm jako „lokalną formę kapitalistycznego neoliberalizmu ekonomicznego, kształtującą się na przełomie XX i XXI wieku w krajach i społeczeństwach, które doświadczyły uprzednich dekadach reżimu komunistycznego i przedstawiały sobą formację społeczną zwaną realnym socjalizmem” (Buchowski 2017, s. 36). Postsocjalizm może stanowić także niezwykle użyteczną kategorię empiryczną, pozwalającą na dostrzeżenie „charakterystycznej dla społeczeństw w stanie transformacji sytuacji współistnienia różnych historii, systemów wartości, praktyk i instytucji społecznych oraz społecznych i skutków doświadczenia socjalizmu” (Synowiec 2017, s. 371).

W ramach projektu w każdym z trzech stanowisk prowadzono tygodniowe badania terenowe metodami etnograficznymi (wywiady swobodne, wywiady częściowo ustrukturyzowane, obserwacja, obserwacja uczestnicząca oraz zbieranie materiałów wizualnych). Podejście etnograficzne jest współcześnie bardzo popularnym sposobem prowadzenia badań społecznych (Hammersley, Atkinson 2000, s. 11), pozwala bowiem na uzyskanie materiału „w którym kategorie analityczne nawiązują do podzielanych przez ludzi sposobów postrzegania świata i odnoszą się do ich codziennych praktyk (Buchowski 2017, s. 99). Badania z wykorzystaniem metod etnograficznych „w swojej najbardziej charakterystycznej formie wymagają (...) uczestniczenia, jawnego bądź ukrytego w codziennym życiu ludzi przez dłuższy okres, obserwowaniu biegu zdarzeń, słuchania rozmów, zadawania pytań – jednym słowem wymagają zbierania wszelkich dostępnych danych, które rzucą nieco światła na kwestie będące przedmiotem badań” (Hammersley, Atkinson 2000, s. 11). Badania terenowe „bardziej niż jakikolwiek inny rodzaj badań społecznych wykorzystują osobiste związki badacza z otaczającym(i) go światem/światami” (Lofland, Snow, Anderson, Lofland 2009, s. 31). Zastosowanie metod jakościowych daje badaczowi możliwość zagłębić się w badany świat, w elastyczny sposób wykorzystywać dane pozyskane przy zastosowaniu różnych procedur,

---

¹ NCN, MINIATURA1, „Trwanie i zmiana w przestrzeni społeczno-kulturowej współczesnej ukraińskiej wsi w perspektywie antropologii postsocjalizmu”, DEC-2017/01/X/HS3/00641.

a także pozwala tropić i podążać za wskazówki wyłaniającymi się z materiału badawczego (Glaser, Strauss 2009, s. 127-130).

Wszystkie trzy stanowiska badawcze umiejscowiono w obwodzie chmielnickim, który zaliczany jest do regionów słabo zurbanizowanych; ludność wiejska w obwodzie chmielnickim stanowi 43,48% wszystkich mieszkańców (Państwowy Komitet Statystyki Ukrainy: Populacja Ukrainy stan z 01.01.2017). Podczas pobytu w Hannopolu przeprowadzono łącznie szesnaście wywiadów, adresatami siedmiu spośród nich byli przedstawiciele władz samorządowych, pracownicy sektora kultury i edukacji oraz przedsiębiorcy; pozostałe przeprowadzono ze zwykłymi mieszkańcami wsi². Dodatkowy materiał badawczy stanowią notatki, fotografie i nagrania z wizyt studyjnych w dwóch wsiach wchodzących w skład hannopolskiej zjednoczonej wspólnoty terytorialnej odbytych w ramach wyjazdu badawczego, obserwacje prowadzone podczas gminnych obchodów Nocy Świętojańskiej, a także ponad 80 kwestionariuszy do opisu zagospodarowania przestrzeni. Wykorzystano także materiały zastane – tzn. reportaże telewizyjne poświęconych procesowi decentralizacji, profil gminy na portalu społecznościowym Facebook oraz stronę internetową gminy, a także dane udostępniane przez rządowy portal dedykowany decentralizacji³.

Ukraińska tzw. decentralizacja, czyli „reforma samorządowa zainicjowana przez nowe elity władzy po Euromajdanie uwarunkowana jest czynnikami wewnętrznymi (funkcjonalność samorządu i jego zakres) i zewnętrznymi (zobowiązania wobec Unii Europejskiej i w ramach porozumień mińskich) i ma na celu realizację trzech zadań: po pierwsze, usprawnić mechanizmy rządzenia, uczynić je efektywniejszymi; po drugie, zapewnić integralność terytorialną państwa – poprawić więź komunikacyjną między centrum a peryferiami zgodnie z modelem *silne centrum – silne peryferie*; po trzecie, realizację zadań o charakterze symbolicznym, uwarunkowanych ideowo (*europski wybór Ukrainy (...)*)” (Czachor 2017, s. 86). Wspólnoty terytorialne powstają w wyniku dobrowolnego stowarzyszenia sąsiednich jednostek terytorialnych np. wsi, osiedli, miast. Według danych z kwietnia 2018 roku, do tej pory na terytorium Ukrainy utworzono 728 zjednoczonych wspólnot terytorialnych, skupiających 6,3 miliona osób (Decentralization.gov.ua, 10.07.2018). Obecnie w obwodzie chmielnickim funkcjonuje 41 zjednoczonych wspólnot terytorialnych, obejmujących swoim zasięgiem ponad 55% terytorium całego obwodu i pod tym względem chmielniczyzna plasuje się na trzecim miejscu w kraju za obwodem zaporoskim (62%) i żytomierskim (59%) (Decentralization.gov.ua, 15.08.2018). Wśród barier spowalniających tempo reformy samorządowej wymienia się po pierwsze niechęć do wzmacniania kompetencji regionów w kontekście toczącego na wschodzie kraju konfliktu zbrojnego, po drugie zaś przeszkodę o charakterze strukturalnym, tj. brak tradycji samorządowych. „Wciąż brakuje zrozumienia idei

² Wywiadom przypisano następujące oznaczenia: HR-Hryców, HA-Hannopol, HW-Hwardijskie. Numeracja odpowiada kolejności oznaczenia respondentów w danej miejscowości. Cytowane wypowiedzi zaznaczono w tekście kursywą.

³ Portal poświęcony decentralizacji: <https://decentralization.gov.ua>; strona własna hannopolskiej zjednoczonej wspólnoty terytorialnej: <https://gannopilska-gromada.gov.ua>.

samorządności wśród znacznej części społeczeństwa. Po ponad półwieczu rządzonej przez komunistów Ukraińskiej SRR i latach funkcjonowania w niepodległej, ale scentralizowanej i oligarchicznej Ukrainie, lokalne społeczności zmuszone są o wszystko prosić Kijów, brak im poczucia odpowiedzialności za własną wieś czy miasto, powszechne jest przyzwolenie na korupcję i łączenie stanowisk publicznych z działalnością gospodarczą” (Biuletyn PISM, Nr 16, 12.02.2015).

Dzisiejszy Hannopol (dawniej Annopol, a początkowo wieś Glinniki), leży na obszarze historycznego Wołynia. W toku dziejów osada należała początkowo do książąt Ostrogskich, następnie do książąt Zasławskich i Jabłonowskich (portal Wolhynia.pl, 12.08.2018)⁴. Jedynym śladem po dawnej świetności dzisiejszego Hannopola są pozostałości parku wokół dawnego dworu Jabłonowskich – na terenie niegdysiejszego parku znajduje się stadion, a dwór po wielokrotnych przebudowach i wieloletniemu wykorzystywaniu jako siedziba Rady Wiejskiej Hannopola, bezpowrotnie stracił swój charakter i popada w ruinę. Hannopol był ważnym ośrodkiem ruchu chasydzkiego, a obecnie jest celem pielgrzymek chasydów z różnych zakątków świata⁵.

Hannopol, to wieś w powiecie sławuckim w obwodzie chmielnicki, którą zamieszkuje około 670 osób. Hannopol jest centrum administracyjnym zjednoczonej wspólnoty terytorialnej (ukr.: *OTG – об'єднана територіальна громада*), tzn. jednostki administracyjno-terytorialnej utworzonej zgodnie z Ustawą „O dobrowolnym stowarzyszeniu wspólnot terytorialnych” (Ustawa z 05.02.2015 roku, portal Verchownej Rady, 10.08.2018.) Zjednoczona gromada zajmuje terytorium o powierzchni 199 km², a w jej skład wchodzi szesnaście wsi o łącznej populacji 6481 mieszkańców (Gannopilska gromada, 15.02.2017.). Hannopolska wspólnota terytorialna, co niejednokrotnie podkreślali nasi gospodarze, powstała w pierwszym etapie decentralizacji⁶, w wyniku decyzji o połączeniu siedmiu rad wiejskich. Na terytorium gromady funkcjonuje 6 placówek szkolno-wychowawczych I-III stopnia, 1 placówka szkolno-wychowawcza I-II stopnia, jedna szkoła ogólnokształcąca I stopnia, 12 placówek kulturalnych, poradnia lekarza ogólnego oraz oddział straży pożarnej. Mieszkańcy znajdują zatrudnienie głównie w rolnictwie (na terenie gminy działają dwa duże gospodarstwa rolne) lub w sferze

⁴ Informacje z portalu Wolhynia.pl na podstawie Aftanazy R., *Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej*, tom 5, Województwo wołyńskie. Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wrocław – Warszawa – Kraków, 1994: „Najświetniejszym okresem w dziejach Glinniki były czasy ks. Antoniego Barnaby Jabłonowskiego (1732-1799), wojewody poznańskiego, żonatego po raz pierwszy z Anną Sanguszkówną, córką ks. Pawła, marszałka wielkiego litewskiego, a po raz drugi z Teklą Czaplicówną, córką Celestyna. Ks. Antoni Jabłonowski, który od imienia swej pierwszej żony przezwał Glinniki Annopolem, w 1761 r. wyjednał dla tej osady przywileje miejskie i urządził tam sobie wspañiałą rezydencję. Po śmierci ks. Antoniego Annopol przeszedł w posiadanie jego starszego syna Stanisława Pawła (1762-1822), posła na Sejm Czteroletni, senatora, wojewodę etc., (...)”, http://www.wolhynia.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=395:Annopol&catid=24&Itemid=10, dostęp z 15.08.2018.

⁵ Hannopol stanowi trzecie na Ukrainie obok Humania i Międzyboża miejsce kultu i cel pielgrzymek chasydów. W Hannopolu pochowany jest rabin Dow Ber z Międzyrzecza zwany Wielkim Magidem (ur. 1704 na Wołyniu, zm. 15 grudnia 1772 w Międzyrzeczu Koreckim), jeden z najwybitniejszych przedstawicieli chasydyzmu. Zob. Żydowski Instytut Historyczny: http://www.jhi.pl/psj/Dow_Ber_z_Międzyrzecza, dostęp z 18.08.2018.

⁶ Data powołania hannopolskiej zjednoczonej wspólnoty terytorialnej: 13.08.2015. Źródło: <http://gannopilska-gromada.gov.ua>, dostęp z 20.08.2018.

budżetowej (placówki oświatowe, domy kultury, przychodnia). Uprawia się głównie pszenicę, kukurydzę i soję. Według szacunków około połowa populacji Hannopola stale lub sezonowo pracuje za granicą, głównie w Polsce, Czechach, i Finlandii.

2. Wyzwania dla samorządu gminy wiejskiej na Ukrainie na przykładzie Hannopola

Badania prowadzone w ramach projektu „Trwanie i zmiana w przestrzeni społeczno-kulturowej współczesnej ukraińskiej wsi w perspektywie antropologii postsocjalizmu”, finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki w terminie 01.07.-08.07.2018 roku w Hannopolu pozwoliły na zebranie obszernego materiału badawczego oraz dostrzeżenie innych wątków, m.in. społecznych konsekwencji ukraińskiej reformy samorządowej, co zainspirowało zespół badawczy do podjęcia rozważań nad rolą samorządu lokalnego w procesie decentralizacji władzy.

Hannopolska wspólnota terytorialna funkcjonuje od trzech lat, radą zjednoczonej gminy kieruje przewodnicząca Margarita Iwanowna Medweduk (ukr. *сільський голова*). W każdej z szesnastu wsi wchodzących w skład hannopolskiej wspólnoty terytorialnej występował podobny wachlarz bolączek, głównie o charakterze infrastrukturalnym: brak dróg albo ich fatalny stan, przestarzałe obiekty szkolne, brak oświetlenia. Drugi obok infrastruktury obszar problemowy związanym z transformacją ustrojową i dotyczący zwłaszcza społeczności wiejskie to bezrobocie i jego konsekwencje. *Kiedyś mieliśmy przedsiębiorstwa, ферmy – to znaczy kolchozy. Wtedy były pieniądze i łatwiej było o wszystko zadbać. A potem pierestrojka i koniec – wszystko się skończyło. Do tego momentu żyliśmy dobrze, w sensie finansowym, do tego застою* [HA_1]. Rozmówcy często podkreślają, że największa trudność w życiu na wsi to brak miejsc pracy i bezpieczeństwa socjalnego – w działającej za czasów ZSRR wytwórni wyrobów spirytusowych *pracowała cała wieś, zjeżdżali się też pracownicy z pobliskich wsi, zatrudnienie w niej było stabilne, a pensja była pewna* [HA_6]. Trzecią palącą kwestią jest postępujący proces wyludniania się wsi - *połowa Ukrainy wyjechała, wieś wymiera* [HA_6]. Hannopol, który liczy 670 mieszkańców, jest największą wsią i centrum administracyjnym zjednoczonej wspólnoty terytorialnej. Najmniejsze jednostki wchodzące w skład gminy to wioski Dosin oraz Sosniwka, zamieszkałe odpowiednio przez 194 i 169 mieszkańców. W skład gromady wchodzi *trzy takie wioski, gdzie nie ma nic. Ludzi nie ma. Ani szkoły, ani domu kultury. Nic nie ma* [HA_2]. Dysproporcje dzielące poszczególne jednostki zwłaszcza w zakresie ich zamożności stanowiły główną przeszkodę w podjęciu decyzji o zjednoczeniu. Wątpliwości towarzyszyły nawet pełniącej obecnie funkcję przewodniczącej rady wiejskiej: *ja byłam przeciwko zjednoczeniu. Kategorycznie, bo zajmowałam się sprawami finansowymi.*

Uważałam, że to będzie trudne, bo tam gdzie się spotyka biedny z biednym, to nie wynika z tego nic dobrego [HA_1].

Nie mniej jednak, postanowienie o połączeniu szesnastu jednostek w gminę powzięte przez rady wiejskie w pierwszym etapie decentralizacji, przyniosło wiele korzyści. Przeznaczone dla gromad środki w wysokości 1,5 miliarda zostały rozdzielone pomiędzy 159 nowo powołanych wspólnot. Tym sposobem, w pierwszym roku funkcjonowania, Hannopol otrzymał 13 mln hrywien na wykonanie budżetu gminy. *To były dla nas tak wielkie pieniądze, Boże, nigdy we wsi nie widzieliśmy takich pieniędzy! A tu dostajemy 13 milionów. Zaczęliśmy pracować, zrobiliśmy wszystko co mogliśmy (...) i dzięki temu, że byliśmy pierwsi, to coś zmieniliśmy we wspólnocie. Bo naprawdę było strasznie w Hannopolu, we wsiach. Strasznie. I te szkoły, kluby, biblioteki, robiliśmy remonty, bo trzeba podnieść standard i poprawić warunki, w których uczą się dzieci [HA_1].* W 2017 roku Hannopol uzyskał jedynie 8,5 mln hrywien, ponieważ środki dzielono już pomiędzy 360 wspólnot. W 2018 roku liczba zjednoczonych wspólnot terytorialnych wzrosła do 654. Podobnie jak w pozostałych odwiedzonych w ramach projektu wspólnotach, nakłady inwestycyjne przeznaczane są niemalże w całości na remontowanie i dostosowywanie infrastruktury społecznej, zwłaszcza szkół i przedszkoli do standardów europejskich, i to jest sfera gdzie niewątpliwie widać korzyści reformy samorządowej – Powoli zmieniamy to wszystko. (...) *O ile w Hannopolu był już jakiś mniejszy lub większy kosmetyczny remont, to w innych wsiach były szkolne tablice, jakich ja nawet nie widziałam, starsze ode mnie, antykwariat! [HA_2].* Przed zjednoczeniem we wsiach nie było oświetlenia, natomiast w przeciągu 2,5 roku funkcjonowania gromady zrobiono oświetlenie we wszystkich szesnastu wsiach. *I to jest krok naprzód. Gdyby były u nas wyremontowane szkoły, nowoczesne szkoły – to zajęlibyśmy się drogami. A tak, wszystkie pieniądze wkładamy w sferę społeczną [HA_1].* W tym kontekście należy wspomnieć, że warunki bytowe w Hannopolu, ale i w innych odwiedzonych w ramach projektu miejscowościach, znacznie odbiegają od polskich standardów. We wsiach wchodzących w skład hannopolskiej wspólnoty terytorialnej nie ma sieci wodociągowej. Większość budynków mieszkalnych budowana była w latach 70. ubiegłego wieku, nie ma w nich dostępu do bieżącej wody ani toalet. Pompy doprowadzające wodę ze studni są rzadkością, brak też kanalizacji. Posiadanie łazienki jest luksusem [HA_6]. Na tym tle obiekty infrastruktury społecznej w samym Hannopolu – szkoły, biblioteka, dom kultury, urząd gminy – zaskakują na plus. Hannopol może poszczycić się wyremontowaną i wyposażoną w stanowiska komputerowe z dostępem do Internetu biblioteką. Nie jest to jednak jeszcze standardem, np. nie wszystkie domy kultury w sąsiednich wsiach przeszły takie gruntowne remonty, a toalety często są na zewnątrz. Natomiast wokół odnowionych budynków siedziby rady wiejskiej, szkoły, biblioteki i domu kultury powstały ozdobne klomby, postawiono ławki, plac zabaw i siłownię na świeżym powietrzu, tworząc strefę dla odpoczynku. Widoczna jest dbałość o estetykę. Przed siedzibą rady wiejskiej powstała tzw. strefa selfie, czyli wykonany ze styropianu napis „Kocham hannopolską wspólnotę”, swoista wizytówka Hannopola. Na terenie, gdzie znajdują się obiekty użyteczności publicznej jest ogólny dostęp

do wi-fi, gdzie można bezpłatnie korzystać z Internetu. We wsi są kosze na śmieci, a w planach wprowadzenie segregacji śmieci, żeby nauczyć mieszkańców troski o ochronę środowiska.

Budżet jakim dysponuje hannopolska zjednoczona wspólnota zgodnie z uchwałą rady wiejskiej jest rozdzielany proporcjonalnie na wsie wchodzące w skład wspólnoty. Jednakże jeśli pojawia się problem, środki rozdysponowywane są na bieżąco. *Możliwe, że to nie jest efektywne. Ale w związku z tym żeby był spokój we wspólnocie, każda wieś chce, żeby jej udzielić uwagi, one mają swoje problemy i dlatego uważamy, że powinniśmy pracować w taki sposób* [HA_1]. Co oczywiste, otrzymywane przez gminę środki nie mogą zabezpieczyć wszystkich potrzeb oraz największej bolączki, jaką są drogi. *To nie są drogi – to kierunki jazdy. Tu nawet nie ma zastosowania słowo „droga”* [HA_2]. Samorząd Hannopola zaczął brać udział w konkursach grantowych. Wiele projektów możliwe jest do zrealizowania dzięki grantom pozyskiwanym z różnych programów międzynarodowych wspierających rozwój regionów mało rozwiniętych. W 2018 roku Hannopol wygrał projekt, dzięki któremu powstanie boisko do piłki nożnej ze sztuczną murawą; *dla nas we wsi, no jak to powiedzieć, to... to niemożliwe do spełnienia marzenie, które nagle się spełnia* [HA_1]. Jak wynika z przeprowadzonych wywiadów, skuteczna aplikacja o granty to, póki co, pięta achillesowa, zwłaszcza w gminach wiejskich. „Dotychczasowa, kilkunastoletnia już zagraniczna pomoc dla decentralizacji na Ukrainie okazała się mało skuteczna. Odbyło się wiele konferencji i spotkań, powstało wiele opracowań pokazujących doświadczenia innych państw, rekomendujących rozwiązania dla Ukrainy. Przedstawiciele ukraińskich samorządów brali udział w licznych szkoleniach i projektach unijnych. Wielu z nich rozumie potrzebę i konsekwencje zmian” (Biuletyn PISM, Nr 16, 12.02.2015).

W hannopolskiej wspólnocie terytorialnej działają jedynie dwa duże gospodarstwa rolne. Jedno z nich znajduje się we wsi Klepaczi i zatrudnia około 220 pracowników. Powstało w 2000 roku na terenach byłego kolchozu. *Budynki kolchozu się zachowały i ludzie mają pracę i są zadowoleni. A tam gdzie kolchozy porozwalali to koniec – wieś umiera. A tu wieś dobrze żyje, bo ludzie zarabiają* [HA_9]. Z kolei w sąsiedniej wsi, także wchodzącej w skład hannopolskiej gminy, sytuacja jest zgoła inna - (...) *tu jak idziemy to jest teren kolchozu (...). Nie było takiego gospodarza, który by się tym zajął. Podjął. Pomyślał, że to może przynosić zysk, że z tego można żyć* [HA_8]. Przeobrażenia w ukraińskim rolnictwie trafnie komentuje Arkadiusz Sarna: „Po uzyskaniu niepodległości przez Ukrainę w miejscowym rolnictwie nastąpił długotrwały kryzys, spowodowany załamaniem się dotychczasowej gospodarki centralnie planowanej, systemu wielkich, kosztownych programów, realizowanych wcześniej w ramach ZSRR i, generalnie, niedostosowaniem sektora do nowych realiów ekonomicznych. Przekształcenia w rolnictwie okazały się wyjątkowo trudne ze względu na brak odpowiednich doświadczeń rynkowych, kapitału na inwestycje i spójnej wizji elit rządzących o docelowym modelu transformacji” (Sarna, Komentarze OSW nr 127/2014). Gospodarstwo rolne we wsi Klepaczi specjalizuje się głównie w uprawie pszenicy, kukurydzy, soi i rzepaku, *zbiory [są] duże, takie jak w Europie, w Polsce, w Czechach, w Niemczech* [HA_5], dzięki czemu do

budżetu wspólnoty wpływają znaczne środki z podatków jakie płaci przedsiębiorstwo rolne. (...) *kiedy gospodarz jest miejscowy, to bardziej się martwi o swoje gospodarstwo, o swoją wieś i o ludzi. A są i właściciele z zewnątrz i ich nic nie obchodzi. Ziemię wziąć w dzierżawę, a podatków nie płacą* [HA_9]

Brak perspektyw zarobkowych spowodował, iż część mieszkańców zmuszonych zostało do szukania lepszych warunków życiowych w większych miastach lub poza granicami kraju. Wsie zaczęły wyludniać się, zostali przeważnie seniorzy, których jest co raz więcej, często potrzebując pomocy w podstawowych sprawach bytowych; *mamy pomoc społeczną – obecnie to szesnaście osób i kierownik jako siedemnasty i oni obsługują starych ludzi. To znaczy jeżdżą do nich w odwiedziny, sprzątają, robią zakupy, gotują* [HA_1]. Dla starszych ludzi wprowadzono nieodpłatne usługi w ramach pomocy społecznej. Mogą oni korzystać z usług fryzjera, pielęgniarki czy praczki, ponieważ we wsi jest przemysłowa pralka oraz prasownia – *swoim autobusem zbieramy całe to pranie, przywozimy do praczki, ona pierze, prasuje, i rozwozimy z powrotem* [HA_1]. Inicjatywa bezpłatnej pomocy osobom starszym jest przejawem innowacji społecznej, czyli działaniem, dzięki któremu życie najstarszych mieszkańców hannopolskiej wspólnoty terytorialnej może być łatwiejsze. Jest to nowy pomysł, który wychodzi naprzeciw potrzebom istniejącym w gromadzie.

Mimo wielu problemów i braków, jakie wspólnota musi rozwiązać i nadrabiać, widoczne są zmiany, jakie zaszły w Hannopolu przez trzy lata funkcjonowania gminy. Niejednokrotnie do Hannopola przyjeżdżają delegacje władz z innych zjednoczonych wspólnot, w poszukiwaniu inspiracji i pomysłów na rozwój własnych gromad. *Tak, dużo jest takich, którzy przyjeżdżają do nas. (...) Zrobiliśmy bibliotekę, nowoczesną, tam nowe stoły niebieskie krzesła, niebieskie zastłonki. (...) Do nas przyjechali, fotografowali i w powiecie zrobili taką samą* [HA_2]. Często bywa tak, że ich pomysły są po prostu kopiowane. Co podkreślała niejednokrotnie przewodnicząca rady wiejskiej, nie o to chodzi; *u nas [we] wsi wystarcza kreatywności, a [u] was co, nie? (...) No dlaczego robić identycznie – można by zmienić cokolwiek* [HA_2]. Rada wiejska hannopolskiej gromady jako jedyna w obwodzie chmielnickim otrzymała od premiera Ukrainy pisemne gratulacje - *I tu, proszę, biedna Wiejska Rada zapomniana przez Boga i ludzi dostaje takie podziękowanie. I dla naszego zespołu to było duże wyróżnienie* [HA_1].

3. Wnioski

Decentralizacja daje impuls i zasoby do wdrożenia tych zmian, których oczekuje społeczność lokalna. Ważne miejsce w programie rozwoju infrastruktury społecznej zajmują projekty mające na celu poprawę warunków kształcenia dzieci i młodzieży. Pomimo zmagania się z typowymi dla obszarów wiejskich problemami – bezrobociem, infrastrukturą,

zmniejszaniem się populacji – hannopolska OTG krok po kroku wprowadza zmiany mające na celu poprawę jakości życia mieszkańców.

Wiele sąsiednich gmin wzoruje się na pomysłach Hannopola i wprowadza je na swoim terytorium. Funkcjonowanie samorządu lokalnego w warunkach procesu decentralizacji są interesującym kontekstem dla badania współzależności pomiędzy „trwaniem” i „zmianą” obszarów wiejskich na Ukrainie. Efekty działań widoczne gołym okiem, to jeden, materialny aspekt zmiany. Interesująca jest także zmiana perspektywy w myśleniu o organizacji życia wspólnoty lokalnej, przyjęcie aktywnej postawy oraz wprowadzaniu innowacji społecznych. Z drugiej strony przykład Hannopola można rozpatrywać także w kontekście swoistego „efektu pierwszeństwa”, tzn. wykorzystania szansy na rozwój *hromady* w sytuacji mniejszej konkurencji o podział środków finansowych w pierwszym etapie reformy samorządowej. Decyzja o dobrowolnym połączeniu się wsi podjęta jeszcze w 2015 roku była niewątpliwie jedną z głównych przyczyn korzyści płynących dla gminy z tytułu reformy administracyjnej. Warto w tym kontekście dodać, że pozostałe dwa stanowiska badawcze wyodrębnione w ramach projektu zlokalizowano w gminach, które zjednoczyły się później: hwardijska zjednoczona wspólnota terytorialna powstała w 2016 roku, a hrycowska w 2017 roku (Decentralization.gov.ua, 10.07.2018). Porównanie poziomu dostosowania infrastruktury społecznej do zachodnich standardów w gminie hannopolskiej i w pozostałych wymienionych wyżej jednoznacznie przemawia na rzecz Hannopola. Nie mniej postawa lokalnych władz ma tu bardzo duże znaczenie – w toku badań terenowych mogliśmy zaobserwować bardzo zróżnicowane poziomy aktywności, otwartości i inicjatywy podejmowane przez rady wiejskie, a także efekty ich działań, chociażby w postaci poprawy infrastruktury. Ta perspektywa porównawcza także wskazuje na hannopolską zjednoczoną wspólnotę terytorialną jako lidera w poszukiwaniu nowego paradygmatu dla rozwoju wsi.

Bibliografia

1. Buchowski M. (2017). *Czyścić. Antropologia neoliberalnego postsocjalizmu*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe im. Adama Mickiewicza.
2. Hammersley M., Atkinson P. (2000). *Metody badań terenowych*. Poznań; Wydawnictwo Zysk i S-ka.
3. Lofland J., Snow D.A., Anderson L., Lofland L.H. (2009). *Analiza układów społecznych. Przewodnik metodologiczny po badaniach jakościowych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
4. Glaser B.G., Strauss A.L. (2009). *Odkrywanie teorii ugruntowanej. Strategie badania jakościowego*. Kraków: Zakład Wydawniczy Nomos.

5. Czachor R. (2017). Wyzwania reformy samorządowej i procesu decentralizacji na Ukrainie po 1991 roku. *Przegląd Wschodnioeuropejski*, VIII/1, ss. 79-90.
6. Synowiec A. (2017). Antropologia postsocjalizmu: trwanie i zmiana w przestrzeni społeczno-kulturowej współczesnej Ukrainy. *Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej Seria: Organizacja i Zarządzanie*, nr 112, ss. 369-377.
7. Państwowy Komitet Statystyki Ukrainy (15.05.2018). Populacja Ukrainy stan z 01.01.2017. Dostęp <http://www.ukrstat.gov.ua>
8. Portal Verchownej Rady (10.07.2018). Ustawa z 5 lutego 2015 roku. Dostęp <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/157-VIII>
9. Portal poświęcony decentralizacji. (15.08.2018). Dostęp <https://decentralization.gov.ua/areas>.
10. Portal hannopolskiej zjednoczonej wspólnoty terytorialnej. (15.02.2017). Dostęp <https://gannopilska-gromada.gov.ua>.
11. Sarna A. *Transformacja ukraińskiego rolnictwa: od kolchozów do agroholdingów*. Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpia, nr 127 (06.02.2014). Dostęp https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/komentarze_127.pdf.
12. Skorupska A., Kościński P. *Ukraina. Reforma administracyjna przyśpiesza powoli*. Biuletyn Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych Nr 16/1253 (12.02.2015). Dostęp <https://www.pism.pl/publikacje/biuletyn/nr-16-1253>.